

ROLUL CTITORIILOR ȘI AȘEZĂMINTELOR BRÂNCOVENEȘTI ÎN FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA CULTURII NAȚIONALE

Teză de doctorat

REZUMAT

drd. Dobre Marian

Nu pot să încep această scurtă expunere fără a mulțumi domnului profesor universitar dl. Vladimir Osiac pentru înțelegerea dovedită față de mine. Domnia sa m-a ajutat, în primul rând, să aleg titlul potrivit pentru lucrarea mea de doctorat. El a trebuit să corespundă pe de o parte calității și vieții mele de monah, pe de alta preocupărilor ce le am de mulți ani.

Am început munca de studiere a vieții și operei domnului sfânt și martir Constantin vodă Brâncoveanu încă din anii studenției, adică din 1996-1997. A fost o personalitate care m-a fermecat.

Eșecul avut cu prima formă a tezei m-a îndârjit. Observațiile și sfaturile părintești primite atunci de la domnii profesori universitari doctori Vladimir Osiac și Dinică Ciobotea m-au luminat și mi-au permis să merg mai departe pe calea refacerii tezei, prezentată acum în fața domniilor voastre.

Prima problemă pe care am rezolvat-o într-o formă personală a fost cea a definirii noțiunii de ctitorie și a noțiunii de așezământ. Pentru lucrarea de față am definit ctitoriile ca acele lăcașuri de cult ortodox ridicate de domnul sfânt și martir din temelii, cu cheltuiala sa. Așezămintele, prin prisma subiectului discutat acum le-am considerat acele lăcașuri de cult reparate, mărite, înzestrate de domnul sfânt și martir cu rostul de a contribui la ridicarea culturală a tuturor românilor.

Pentru prima categorie am exemplificat cu perla creațiilor brâncovenești – Mănăstirea Hurezi. Pentru cea de a doua categorie m-am oprit, mai ales, asupra Mănăstirii Sf. Sava din București, unde a funcționat Academia Domnească.

În mod firesc, pentru ușurința mea în expunere am împărțit lucrarea în patru părți: Capitolul I – Domnul; Capitolul al II-lea – Ctitoriile; Capitolul al III-lea - Așezămintele; Capitolul al IV-lea – Dincolo de hotare.

La început am căutat să lămuresc originea și formația domnului. Pe bază de documente și cronici am putut arăta că provenea dintr-o familie boierească relativ nouă, dar înrudită prin femei cu dinastia Basarabilor. Deoarece a rămas „de mic, fără de tată” a fost crescut, după cum mărturisește domnul, de mama sa, Stanca și de frații ei Șerban vodă Cantacuzino, Constantin Cantacuzino stolnicul și de Mihai Cantacuzino spătarul. Cum toți trei erau cărturari rafinați, școliți la Înalta Școală a Patriarhiei din Istanbul și la Universitatea din Padova, călătoriseră și văzuseră mult, au putut investi enorm în nepotul lor. Apoi l-au format încredințându-i diverse dregătorii. Roadele muncii s-au văzut imediat. Deși a ieșit foarte puțin din țară, fiind produsul intern al neamului românesc, la 34 ani, Constantin Brâncoveanu a fost deplin format pentru ocuparea tronului.

Imediat a trecut la organizarea cârmuirii țării.

Și-a dat seama că trebuia să se sprijine pe biserică. În rândurile ei se găseau cărturarii vremii. Cu ajutorul lor putea și trebuia condus statul.

Domnul sfânt și martir s-a orientat spre clădirea de noi biserici, mănăstiri și palate. Aici am făcut deosebirea între biserică și mănăstire deoarece prima se referă exclusiv la lăcașul de cult, în timp ce a doua definește un complex de edificii.

Constantin Brâncoveanu a procedat astfel căci și-a dat seama că piatra rezistă în timp și grăiește de la sine.

O noutate pentru construcțiile brâncovenești a constat în alegerea cu atenție a locului chiar de către domn. Totdeauna s-a orientat spre terenuri plate, fără jocuri ale formelor de relief – dealuri, văi. În felul acesta natura a fost subordonată omului.

În interiorul biserici a fost lăsată să pătrundă multă lumină. A procedat astfel conform învățaturii din Evanghelia Apostolului Ioan.

Apoi s-a preocupat mult de ornamentarea pietrăriei care mărginește ferestrele și portalurile. Au apărut arcurile în formă de acoladă și pe margini sculpturi în formă de flori – trandafir – și animale – cap de lup. În acest domeniu s-au evidențiat Vukașin pietrarul, care a lucrat la Hurezi și Lupu Sărățan din Buzău care a lucrat la Sf. Gheorghe Nou din București și Colțea.

Pictura din interiorul bisericilor aduce o serie de noutăți puțin evidențiate și discutate. Este deosebită de școala bizantină. Cele două noi școli de pictură din anii domniei Brâncoveanului, cea a lui Pârvu Mutu Zugravul și cea a lui Constantinos au adus în primul rând un nou fundal luminos. Astfel a fost înlocuit fundalul tern, întunecat a zugravilor bizantini. Figurile umane din picturile create în epoca brâncoveanului sunt toate expresive. Fiecare om are personalitatea lui. Atunci au apărut și marile portrete de grup, de familie, ale ctitorilor, așa cum sunt cele de la Hurezi, de la Filipești, din biserica lui Petru Cercel din Curtea Domnească din Târgoviște etc.

Îmbrăcămintea personajelor redă moda timpului. În ea se regăsesc și hainele boierilor și ale meșterilor și țăranilor etc.

O noutate constă în pictarea chipurilor meșterilor care au lucrat la monumente. Astfel, în pridvorul bisericii de la Mănăstirea Hurezi au apărut figurile lui Vukașin pietrarul, Manea vătaful de zidari și Istrate lemnarul, iar la Filipești autoportretul lui Pârvu Mutu alături de elevul său Stancu.

Tot atunci, în anii domniei lui Constantin vodă Brâncoveanu, a progresat și arta pictării icoanelor. Împreună cu portretistica murală, ea a fost strămoșul picturii de șevalet. S-a datorat tot școlilor lui Pârvu Mutu Zugravu și Constantinos.

Artele minore – broderia, argintăria, legătoria de carte – au cunoscut și ele ani de glorie în vremea domniei lui Brâncoveanu. A strălucit atunci prin măiestria ei călugărița Despinetas din Istanbul. De remarcat este că în cazul argintăriei s-au format școli locale, paralele cu cele ale meșterilor transilvăneni. Astfel au fost școlile oltene de la Râmnic și de la Segarcea.

Tot în așezămintele brâncovenești s-a dezvoltat și învățământul. În biserici obișnuite s-a dezvoltat învățământul elementar. Astfel au fost Sf. Gheorghe Vechi din București, Biserica Colței – București, Biserica episcopală din Râmnic, vechea Biserică Madona Dudu din Craiova etc. Cei care predau acolo erau preoți. Ei erau știutori de carte.

Învățământul superior din anii Brâncoveanului a fost splendid ilustrat de Academia Domnească de la Sf. Sava din București. A fost prima instituție de învățământ superior modern asemănătoare cu Facultățile Artelor din Europa Occidentală. Acolo s-a format un nou tip de om – intelectualul, un nou tip de carte – manualul.

Legat de manual, acest instrument de lucru al intelectualului până în zilele noastre, trebuie să arăt că în anii domniei Brâncoveanului în țară au funcționat cinci tipografii domnești: la București, la Snagov, la Râmnic, la Târgoviște și la Buzău. În ele au lucrat tipografi extrem de talentați, ca

episcopul Mitrofan al Buzăului și mitropolitul Antim Ivireanul. Ei au dat la lumină numeroase cărți de extremă importanță pentru religie și învățământ. Astfel au fost Evanghelia a cărei traducere a început în timpul lui Șerban vodă Cantacuzino, Liturghierul care în traducerea lui Antim a pătruns în toate bisericile Țării Românești, Tipiconul etc.

Nu trebuie uitată acțiunea lui Brâncoveanu pentru susținerea circulației cărții românești sau de origine românească atât în celelalte țări române, mai ales în Transilvania, cât și în lume. Astfel, de exemplu, în Siria la cererea patriarhului ortodox din Alep, în Georgia la cererea regelui Wachtang al IV-lea, precum și în Sublima Poartă. În acest ultim imperiu, în anul 1700 în tipografia de la București s-a tipărit *Praschinatarul Ierusalimului și a toată Palestina*, prima carte din lumea otomană tipărită vreodată în limba turcă, folosindu-se alfabet turcesc. Acest ultim act de cultură a fost deosebit de îndrăzneț din partea lui Brâncoveanu, căci datorită religiei islamice tiparul era încă interzis în Sublima Poartă.

De la Academia Domnească Brâncoveanu a trimis bursieri la Istanbul, la Padova, la Veneția și chiar la Oxford. Faima Academiei a devenit atât de mare încât țarul Petru I cel Mare a trimis bursieri să învețe la București.

Pe lângă Academie a fost deschis în 1704 un spital modern, cel de pe lângă Mănăstirea Colțea. Concepția de lucru de acolo era deosebită de aceea azilară. În spitalul de la Colțea bolnavul era internat, tratat și externat. În „bolnițe” era vechea concepție a internării bolnavului și uitării lui acolo.

Sper ca în puținele mele cuvinte să fi reușit să redau în fața domniilor voastre esența lucrării mele și ceea ce am putut eu, după știința mea, să scot la lumină ca nouate.

De asemenea, mă simt obligat să accentuez că în cazul de față nu m-am aplecat și asupra acțiunilor politice ale domnului sfânt și martir Constantin Brâncoveanu în direcția Moldovei și a Transilvaniei, căci acestea au constituit și constituie alte probleme atinse tangențial, în măsura în care a fost nevoie pentru lămurirea unor aspecte derivate din istoria culturii.